

ניסן

חזל החודש: טלה | שבט החודש: ראובן | אבן החושן של החודש: אדם

השם "ניסן", שעלה יחד עם שבי גלות בבל, מופיע רק בספרים המאוחרים של המקרא, אלה שנוצרו בראשית ימי בית שני (אסתר ג, ז; נחמיה ב, א). משמעותו של השם ניסן הוא ניצן, שכן זהו חודש הלבנון והפריחה. שמות נוספים לחודש: "חודש האביב", שכן אביב הוא תבואה שבשלה ו"החודש הראשון", שעליו נאמר: "החודש הזה לכם ראש חודש ראשון הוא לכם לחודש השנה". (שמות יב, ב) יש מסורות שבהן משתמשים באבן האודם כקמיע לילודת. כמה מתאים הדבר שאבן חושן זו היא של שבט ראובן, בכור השבטים, ושל חודש ניסן, שבו נולד ישראל כעם.

כוונה לניסן

"בְּכֹל דּוֹר וָדוֹר", אנו קוראים בהגדת הפסח, "תִּיב אֶדָם לְרֵאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם". בכל דור עלינו להזדהות עם צרתם של קדמונינו ולשמוח בהצללתם. משמעות נוספת של הציווי היא שעלינו להרהר בחיינו אנו במונחים הללו, ולזכור שלכל אחד ואחת מאתנו יש מצרים שממנה מוטל עלינו לצאת שוב ושוב, וישנו מְעַבְר ים סוף מפחיד שדרכו אנו מחויבים להמשיך ולהיוולד וללכת בדרך ארוכה במדבר מאיים, על מנת להגיע.

כל אדם צריך מצרים / אמנון ריבק

כָּל אֶדָם צָרִיף שְׁתִּהְיֶה לוֹ

אִיזוֹ מִצְרַיִם,

לְהִיּוֹת מוֹשֶׁה עֲצָמוֹ מִתּוֹכָהּ

בְּיַד חֲזָקָה,

אוּ בְחֲרִיקַת שְׁנַיִם.

כָּל אֶדָם צָרִיף אֵימָה וְחֲשֵׁכָה גְדוּלָה,

וְנִחְמָה, וְהִבְטָחָה, וְהַצְלָה,

שְׂבִיעַ לְשֵׂאת עֵינָיו אֶל הַשָּׁמַיִם.

כָּל אֶדָם צָרִיף חֲפִלָּה אַחַת,

שְׁתֵּהא שְׁגוּרָה אֶצְלוֹ עַל הַשְּׁפָטִים.

אֶדָם צָרִיף פֶּעַם אַחַת לְהִתְכוּפֵף -

כָּל אֶדָם צָרִיף כְּתוּף.

כָּל אֶדָם צָרִיף שְׁתִּהְיֶה לוֹ

אִיזוֹ מִצְרַיִם,

לְגַאֵל עֲצָמוֹ מִמְּנָה מִבֵּית עֲבָדִים,

לְצֵאת בְּחֲצֵי הַלַּיִל אֶל מִדְבַּר הַפְּתוּדִים,

לְצַעַד הַיָּשָׁר אֶל תּוֹר הַפִּיִּים,

לְרֵאוֹתָם נִפְתָּחִים מִפְּנֵי לְצַדִּידִים.

כָּל אֶדָם צָרִיף כְּתוּף,

לְשֵׂאת עֲלֶיהָ אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף,

כָּל אֶדָם צָרִיף לְהִזְדַּקֵּף.

כָּל אֶדָם צָרִיף שְׁתִּהְיֶה לוֹ

אִיזוֹ מִצְרַיִם.

וּיְרוּשָׁלַיִם,

וּמִשֶׁע אָרוֹף אֶחָד,

לְזַכֵּר אוֹתוֹ לְעַד

בְּכַפּוֹת הַרְגָלִים.

תפילת החודש

תפילת הטל

ביום החג הראשון של פסח מתקיימת בבתי הכנסת תפילת הטל, כך אנו מסמנים את סיום העונה הגשומה ואת תחילתה של העונה השחונה. מכאן ואילך, לא נבקש עוד בתפילותינו "ותן טל ומטטר לברכה" אלא "ותן ברכה". בעדות ישראל נוספו כאן פיוטים מיוחדים וחגיגיים לציון המעבר אל הקיץ. כאן אביא את הקדום שבהם המוכר לנו, פיוט מן המאה הרביעית או החמישית לספירה.¹²⁷ זה שיר פרידה מהחורף ומהגשם ("לך לשלום גשם") וקבלת פניו של האביב והטל ("בא בשלום טל"):

אֲבִיעָה זְמִירוֹת בְּהִגִּיעַ עֵת זְמִיר
 וּבְזַמְרָה אֲעֹ לֶךָ לְשָׁלוֹם גְּשָׁם

בְּמַפְעֵלוֹת צוּר אֲבִיטָה כִּי נְעִימִים בְּעֶפְסָם
 וּבְנִעַם אֲמַלֵּל בָּא בְשָׁלוֹם טַל

גְּשָׁם חֶלֶף וְסִתּוֹ עֶבֶר
 וְהַכֹּל בְּצַבִּיּוֹן נוֹצֵר לֶךָ לְשָׁלוֹם גְּשָׁם

דּוֹדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ בְּגִנַּת דּוֹדִים
 וְחֶלְפוּ דְוִיִּים בָּא בְשָׁלוֹם טַל

הָאֲרָץ עֲטָרָה דָּגֵן וְתִירוֹשׁ
 וְכָל יְצוּר צוֹנֵחַ לֶךָ לְשָׁלוֹם גְּשָׁם

וּפּוֹסֵם עַל פְּתַח מוֹסְרוֹת מִתִּיר
 בְּבֵרִית מוֹתֵר בָּא בְשָׁלוֹם טַל

זֶרַע לְזוֹרַע וְלֶחֶם לְאוֹכֵל
 הַכֶּנֶף בְּצוּי לֶךָ לְשָׁלוֹם גְּשָׁם

חֶלֶב לְהוֹרִיד וְעֶסֶס לְהִטִּיף
 בְּכָל הַר וְגִבְעָה בָּא בְשָׁלוֹם טַל

טְפִיף מְלֵאוֹ שִׁיחִים וּמַעְרוֹת
 לְטַפֵּף נְפֹשׁוֹת לֶךָ לְשָׁלוֹם גְּשָׁם

סדרי הפסח בקיבוצים מאופיינים בדגש על הצד החקלאי של החג. בחלק מהגדות הקיבוצים ניתן למצוא מזמורים המושפעים מתיקון הטל. כמו למשל השיר הזה, שלא עלה בידי לגלות מי כתבו:

~

גְּשָׁם חֶלֶף וְסִתּוֹ עֶבֶר
 וְהַכֹּל בְּעֵתוֹ, וְהַכֹּל בְּעֵתוֹ נוֹצֵר
 לֶךָ לְשָׁלוֹם, לֶךָ גְּשָׁם!

דּוֹדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ בְּגִנַּת דּוֹדִים,
 בּוֹא, בּוֹא בְשָׁלוֹם, בּוֹא טַל!
 בּוֹא בְשָׁלוֹם, בּוֹא טַל!

רֵיחַ בְּרִקִּים וְצִינּוֹרֵי שֶׁמֶךָ
 עֲשׂוֹ שְׁלִיחוֹתָם
 לֶךָ לְשָׁלוֹם, לֶךָ גְּשָׁם

לְאֵלֶּךָ בְּעֵצֵי גְדוּלֵי חֲצִיר!
 בּוֹא, בּוֹא בְשָׁלוֹם, בּוֹא טַל!
 בּוֹא בְשָׁלוֹם, בּוֹא טַל!¹²⁸

אפשר לראות כיצד הפיוט הקדום השפיע על השיר הקיבוצי, בשניהם יש התבוננות רגועה בהרמוניה שבטבע המתנהל בחוכמה: "והכל בעתו".

לְדָתָהּ נִבְרָאוּ מִרְחֹם מִשְׁחָר
שָׁמֶן טוֹב לְשֵׁלֶם בֹּא בְשָׁלוֹם טַל

כֹּחַ בְּרָקִים וְצִנּוּרֵי שַׁחַק
עָשׂוּ שְׁלִיחוֹתָם לֵךְ לְשָׁלוֹם גְּשֵׁם

לְאוֹגֵר בְּקֶצֶר גְּדוּלֵי חֶצִיר
בְּלֵי יָעַם וְעֶצוֹם בֹּא בְשָׁלוֹם טַל

[...]

שָׁבַח לַחֵי מְכַל כִּי אֵין כְּמַעֲשֵׂהוּ
לְעַת תִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכוֹל לֵךְ לְשָׁלוֹם גְּשֵׁם

פְּאֲנִיָּה בְּחֶמְהָ תְּחוּם מְטָר וְטַל
וּבִפְטִירַת קֹר נַעַן בֹּא בְשָׁלוֹם טַל.¹²⁹

הפיוט בנוי כאקרוסטיכון של א"ב, ובתיו מוקדשים לסירווגין לפרידה חגיגית מן הגשם ולקבלת פנים חגיגית של הטל. הטבע מתואר בו כמתנהל בהרמוניה, בהסכמה וברוגע. והלוא כל חקלאי וחקלאית יודעים שלא תמיד כך הדבר. ואולי הדגש על השמחה והנעימות של הטבע מטרתו לשכנע את הגשם והטל שיֵרדו בְּעֵתָם ויהיו לברכה.

